

ЖАҒАНДЫҚ ДАМУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ҚЫТАЙ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРЫ

Абдрешов Медеу Нуржанулы

студент, Евразийский национальный университет, Казахстан, г. Астана

Дукенбаева Зада Оразгалиевна

научный руководитель, д-р ист. наук, профессор, Евразийский национальный университет, Казахстан, г. Астана

Қытай мен Қазақстан арасындағы экономикалық ынтымақтастық соңғы онжылдықтарда стратегиялық сипатқа ие болды. Екі ел де сауда, инвестициялар және инфрақұрылымдық өзара іс-қимыл саласында, әсіресе Қытайдың "Бір белдеу, бір жол" бастамасы (ОПОП) аясында өзара тиімді қарым-қатынас орнатуда. Бұл қатынастар екі елдің ұлттық экономикалардың дамуына ықпал етіп қана қоймай, Еуразиядағы өңірлік интеграцияның тұрақты архитектурасын қалыптастырады.

Қазақстан мен Қытай арасындағы сауда динамикасы мен құрылымы

Сауда екі елдің экономикалық байланыстарында басты орын алады. 2023 жылғы мәліметтер бойынша, Қазақстан мен Қытай арасындағы тауар айналымы 31 миллиард доллардан асты, бұл екіжақты қатынастар тарихындағы рекордтық көрсеткіш болды. Бұл динамика қолайлы сыртқы экономикалық жағдайға да, екі ел арасында дамыған көлік-логистикалық инфрақұрылымның болуына да байланысты.

Сауда көлемінің өсуі екі елдің де жаңа геоэкономикалық жағдайларға, атап айтқанда Ресейге санкциялық қысымның салдарына және жаһандық логистикалық тізбектердің қайта құрылуына бейімделуімен түсіндіріледі. Қазақстан қытай тауарларын Еуропаға және кері жеткізу үшін негізгі балама бағытқа айналды, бұл сауда қатынастарының дамуын одан да маңызды етеді.

Қазақстанның Қытайға экспорты шикізат тауарларының едәуір үлесімен ерекшеленеді. Негізгі экспорттық позициялар:

- мұнай және мұнай өнімдері;
- табиғи газ;
- түсті және Қара металдар (мыс, алюминий, темір кені);
- дәнді дақылдар (әсіресе бидай мен ұн);
- химиялық өнімдер.

Экспорттың бұл құрылымы Қазақстан экономикасының ресурстық бағытын көрсетеді, бұл кейбір сарапшылардың пікірінше, елді шикізат нарықтарындағы баға ауытқуларына осал етеді және негізгі сатып алушы ретінде Қытайға тәуелділікті күшейтеді.

Сонымен бірге Қытайдан импорт мыналарды қамтиды:

- электроника және тұрмыстық техника;
- автомобильдер мен автомобиль бөлшектері;
- тоқыма өнімдері, киім және аяқ киім;
- фармацевтикалық препараттар;
- азық-түлік жартылай фабрикаттары және дайын өнімдер.

Мұндай импорт Қазақстанның ішкі нарығының қажеттіліктерін қанағаттандыруға ықпал етеді, алайда арзан қытай тауарлары тарапынан жоғары бәсекелестікке тап болған жергілікті өндірушілер арасында алаңдаушылық туғызады.

Тауар айналымының өсуіне ірі логистикалық объектілер: "Қорғас – Шығыс қақпасы" құрғақ порты, "Достық-Алашанькоу" және "Алтынкөл-Қорғас" теміржол тораптары, сондай-ақ Транскаспий халықаралық көлік дәлізі (Middle Corridor) шеңберіндегі жаңа логистикалық маршруттар жәрдемдеседі. Бұл нысандар Қазақстанды тек сауда серіктесіне ғана емес, Еуразиялық көлік дәлізінің маңызды буынына айналдырады.

Қазақстан экономикасына Қытай инвестициялары

Қытай Қазақстанға тікелей шетелдік инвестициялар көлемі бойынша жетекші орындардың бірін алады. 2023 жылы қытайлық инвестициялардың жалпы көлемі 2,6 миллиард долларға жетті және бұл көрсеткіш өсуде. Қытайлық компаниялар әртараптандырылған инвестициялық қатысуды қалыптастыра отырып, әртүрлі салалардағы жобаларға қатысады.

Қытай келесі салаларға белсенді түрде инвестиция салуда:

Энергетика. Қытай ұлттық мұнай-газ корпорациясы (CNPC) Қазақстан аумағындағы, оның ішінде Батыс Қазақстандағы ірі мұнай-газ кен орындарын игеруге қатысады. "Қытай-Орталық Азия" газ құбыры да республика аумағы арқылы өтеді.

Тау-кен өнеркәсібі. Қытайлық компаниялар уран, мыс, алтын және сирек жер металдарын өндіруге белсенді инвестиция салуда, бұл Қытайдың ресурстық қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі стратегиялық мүдделеріне сәйкес келеді.

Инфрақұрылым. Қытай автомобиль жолдарының, теміржол желілерінің және логистикалық орталықтардың құрылысын қаржыландырады, әсіресе транзиттік маршруттар бойында. ОПО шеңберіндегі жобалар Қазақстан аумағында "Нұрлы жол" мемлекеттік бағдарламасымен ынтымақтастықта белсенді іске асырылуда.

Ауыл шаруашылығы. Қазақстан экологиялық таза өнім көзі ретінде қызығушылық танытады, ал қытайлық инвесторлар агроөнеркәсіптік жобаларға, әсіресе елдің оңтүстік өңірлеріне қатысады.

Өнеркәсіп және қайта өңдеу. Соңғы жылдары қытайлық Инвестициялар Қазақстан экономикасын индустрияландыруға ықпал етуі мүмкін Құрылыс материалдарын, машиналар мен жабдықтарды шығару бойынша өнеркәсіптік кәсіпорындар құруға бағытталуда. Алайда, елеулі артықшылықтарға қарамастан, Қытайдың экономикалық қатысуы қазақстандық қоғамның бір бөлігін алаңдатады.

Қоғамдық пікірталастар кейбір жобалардың экологиялық салдарын, әсіресе тау-кен және ауыл шаруашылығы салаларын, сондай-ақ Бейжіңге экономикалық тәуелділіктің тәуекелдерін қарастырады. Наразылықтың мысалдарына ауылшаруашылық жерлерін қытайлық компанияларға жалға беруге наразылықтар, сондай-ақ Қазақстанның Қытайға шикізат өнімдерін көптеп жіберуін жатқызуға болады.

Қазақстан және "Бір белдеу, бір жол" бастамасы

Қытай 2013 жылы ұсынған "Бір белдеу, бір жол" (ОПОП) бастамасы Азия, Еуропа және Африканы біріктіретін Жаһандық инфрақұрылымдық желіні дамытуды көздейді. Қазақстан басынан бастап құрлықтағы "Жібек жолының" негізгі буыны ретінде қарастырылды және ОПОП аясында Қытайдың алғашқы серіктестерінің бірі болды.

Қазақстанның ОПОП-дағы рөлі бірнеше аспектілерде көрінеді:

Географиялық орналасуы. Қазақстан Шығыс Азия мен Еуропа арасындағы көлік жолдарының қиылысында орналасқан, бұл оны табиғи логистикалық хабқа айналдырады және елге стратегиялық артықшылық береді.

Инфрақұрылымдық жобалар. "Нұрлы жол" бағдарламасы ОПОП-мен интеграцияланған және елдің транзиттік әлеуетін арттыру үшін қажетті көлік магистральдарын, логистикалық орталықтарды және басқа да объектілерді дамытуды көздейді.

Негізгі логистикалық нысандар. "Қорғас" құрғақ порты, "Алтынкөл" теміржол өткелі, Ақтау және Құрық порттарындағы теңіз терминалдары – осының бәрі Қытайдан Еуропаға Қазақстан аумағы арқылы жүктердің жылдам тасымалдануын қамтамасыз етеді.

Транскаспий бағыты (орта дәліз). Бұл бағыт әсіресе батыс пен Ресей арасындағы қарым-қатынастың нашарлауынан кейін өзекті болды.

Ол Ресей Федерациясының аумағы арқылы өтетін солтүстік бағытқа балама ұсынады, саяси тәуекелдерді азайтады және жаңа логистикалық перспективалар ашады. Осы жобалардың арқасында Қазақстан тікелей экономикалық пайда алады: транзиттік кірістердің өсуі, инфрақұрылымды дамыту, шетелдік инвестицияларды тарту. Алайда, саяси-экономикалық тәуекелдер де артып келеді: қытайлық логистикалық тізбектерге тәуелділік, стратегиялық инфрақұрылымды бақылаудың төмендеуі, сондай-ақ дипломатиялық мәселелердегі ықтимал қысым.

Перспективалар мен қиындықтар

Қазақстан мен Қытай арасындағы ынтымақтастық жоғары әлеуетке ие, бірақ тексерілген мемлекеттік стратегияны талап етеді. Қазақстан транзиттік ел ғана емес, қосылған құны жоғары тауарларды өндіруді қамтамасыз ететін толыққанды индустриялық орталық бола алады.

Бұл үшін маңызды:

инвестициялық жобалардың ашықтығын және жергілікті компаниялардың оларды іске асыруға қатысуын қамтамасыз ету;

инфрақұрылым құрылысының экологиялық және әлеуметтік салдарын ескеру;

цифрландыруды, "ақылды логистикалық дәліз" технологияларын қоса алғанда, ғылыми-техникалық ынтымақтастықты дамыту;

экономикалық серіктестіктерді өртараптандыру және Бейжіңге біржақты тәуелділіктен аулақ болу арқылы теңдестірілген сыртқы саясатты жүргізу.

Қорытынды

Қазақстан мен Қытай арасындағы экономикалық қатынастар-бұл өзара сауда және инвестициялар ғана емес, Еуразияда жаңа геоэкономикалық кеңістікті қалыптастырудың маңызды элементі. Дұрыс стратегиямен Қазақстан "Бір белдеу, бір жол" бастамасына қатысуды орнықты экономикалық өсу, инфрақұрылымды жаңғырту және ұлттық егемендікті нығайту құралы ретінде пайдалана алады. Алайда, осы мақсатқа жету үшін тәуекелдерді сауатты басқару және сыртқы экономикалық байланыстарды реттеуге мемлекеттің белсенді қатысуы қажет болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Балаубаева, Б. М., & Ширинова, М. (2016). Қазақстан – Қытай арасындағы мұнай саласындағы қарым-қатынастар. Вестник КазНУ. Серия международные отношения и международное право, 60(4).
2. Гельбрас В.Г. Геоэкономическая стратегия Китая (опыт реконструкции) // Азия и Африка сегодня. 2016. №1. С. 15–25.
3. Лу Фэн. Экономические отношения Китая и Казахстана в рамках стратегии "Один пояс, один путь": проблемы и перспективы. // Россия в глобальном мире. 2023. Т. 26. Вып. 3. С. 58–77.
4. Назарбаев, Н. Ә. (2015). Нұрлы жол – болашаққа бастар жол. ҚР Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. Астана.